

TAFWĪD: HET VERLENEN VAN VERSTOTINGSBEVOEGDHEID AAN DE ECHTGENOTE.

Sinds enige jaren wordt in juridische kringen aandacht besteed aan de tafwīd het verlenen van verstotingsbevoegdheid aan de echtgenote. In enkele juridische vakbladen, alsook op het eerste symposium van de RIMO, werd Nederlandse vrouwen, die van plan waren met een Moslim te trouwen, aangeraden een huwelijkscontract naar Islamitisch recht te laten opstellen (1). In zo een huwelijkscontract zou de vrouw dan onder andere kunnen bedingen dat zij in bepaalde gevallen bevoegd is zichzelf namens haar echtgenoot te verstoten. Hierop is een interessante discussie gevolgd, die echter naar mijn gevoel nog niet beslecht is (2).

In dit artikel wil ik aandacht besteden aan de tafwīd zoals rechtsgeleerden deze in gezaghebbende, juridische werken omschreven hebben (3). Daarbij zal ik mij beperken tot de vier orthodoxe ofwel Sunnitische rechtsscholen, te weten de Hanafitische, Hanbalitische, Mālikitische en Shāfi'itische rechtsschool. Deze rechtsscholen vertonen onderling nogal wat verschillen. Het is niet mogelijk hier in detail op al deze verschillen in te gaan. Wanneer een rechtsschool echter erg afwijkt van de andere scholen zal ik dat vermelden.

In alle vier de rechtsscholen baseren de rechtsgeleerden zich wat betreft de geoorlooftheid van de tafwīd op de Koran en op een traditie. Het gaat om soera 33, vers 28 en 29 en om een traditie van 'Ā'isha, de lievelingsvrouw van de profeet Mohammed. De verzen uit de Koran luiden in de vertaling van Kramers als volgt:

O gij profeet, zeg tot uw echtgenoten: "Indien gij verlangend zijt naar het nabije leven en zijn tooi, komt dan opdat ik u genot van baten kan geven en u heenzenen naar behoren. Maar indien gij verlangend zijt naar Allah en Zijn Boodschapper en het latere verblijf, dan heeft Allah voor de wél-handelenden onder u ontzaglijk loon bereid."(4)

De traditie luidt:

'Ā'isha heeft gezegd: "De profeet liet ons kiezen en daarop kozen wij Allah en Zijn profeet en dat betekende niets voor ons."(5)

Hieruit blijkt volgens de geleerden duidelijk dat de profeet Mohammed zijn echtgenotes liet kiezen tussen ontbinding en voortzetting van het huwelijk met hem. Uit de Koranverzen kan men echter opmaken dat Allah de echtgenotes ruimschoots zal belonen en dat het "latere verblijf" hen wacht, indien zij tenminste voor voortzetting van hun huwelijk met de profeet kiezen.

In het kort volgt hier een overzicht van de vragen en onderwerpen, aan de hand waarvan ik de tafwīd zal bespreken. Hoewel het mogelijk is dat de man een ander dan zijn echtgenote de bevoegdheid verleent om haar te verstoten, zal daaraan in dit artikel geen aandacht worden besteed. Eerst zal worden ingegaan op de vormen, die een tafwīd kan hebben en

op de formuleringen, waardoor de man zijn echtgenote een tafwīd kan geven. Ten tweede wordt bekeken wanneer de man zijn verstotingsbevoegdheid overdraagt en in welke gevallen hij zijn echtgenote machtigt tot verstoting. Met het oog op een eventuele intrekking van de verleende verstotingsbevoegdheid is het namelijk van belang om te weten of er bij een tafwīd een overdracht van de verstotingsbevoegdheid plaatsvindt of dat de man zijn echtgenote een volmacht geeft. Tevens wordt bekeken of, en zo ja hoe, de vrouw de tafwīd kan verwerpen. Ten derde zal de tijd, gedurende welke de vrouw bevoegd is zichzelf te verstoten aan de orde komen. Vervolgens wordt besproken in welke gevallen een verstoting plaats vindt, of die verstoting herroepbaar danwel niet-herroepbaar is en hoe vaak de vrouw zichzelf kan verstoten. Tot slot volgen enkele opmerkingen over de tafwīd in Egypte. Aan de hand van een al wat ouder vonnis en een vrij recent tijdschrift-artikel wordt getoond hoe het verschijnsel tafwīd in de huidige tijd gezien wordt.

Het eerste onderwerp behelst twee vragen:

Ten eerste: welke vormen kan een tafwīd hebben?

Ten tweede: door welke formuleringen kan de man zijn echtgenote een tafwīd geven?

Een tafwīd kan drie verschillende vormen hebben, namelijk een optie ('ikhtiyār), een persoonlijke bevoegdheid tot verstoting ('amr-bi-yad) of een opdracht tot verstoting (ḥalliḳ nafsaki). Welke vorm een tafwīd heeft hangt af van de formulering, die de man gebruikt wanneer hij zijn echtgenote verstotingsbevoegdheid verleent. Niet alle rechtsscholen kennen deze drie vormen, de Shāfi'itische rechtsschool bijvoorbeeld, kent alleen de opdracht tot verstoting.

Een tafwīd heeft de vorm van een optie wanneer de man de woorden kies of keuze gebruikt. De man kan bijvoorbeeld tegen zijn echtgenote zeggen: "Kies!" ('ikhtārī). Een aantal variaties zijn mogelijk. De man kan dit "Kies!" twee keer herhalen en hij kan het nader toelichten. Bijvoorbeeld door te zeggen: "Kies jezelf!" ('ikhtari nafsaki), "Kies een verstoting!" ('ikhtārī taḥḥiqatan) of "Maak een keuze!" ('ikhtārī 'ikhtiyāratan).

De man geeft zijn echtgenote een persoonlijke bevoegdheid tot verstoting wanneer hij tegen haar zegt dat haar zaak in haar hand ligt ('amruki bi yadiki). Mogelijke variaties zijn onder andere: "Jouw verstoting ligt in jouw hand" (ḥalāquki bi yadiki) en "Ik heb jouw zaak aan jou overgedragen" (mallaktuki 'amraki).

Tenslotte de zogenaamde opdracht tot verstoting. De vrouw krijgt van haar echtgenoot letterlijk de opdracht zichzelf te verstoten. De man kan daarbij gebruik maken van de volgende formulering: "Verstoot jezelf!" (ḥalliḳ nafsaki).

Volgens de Shāfi'ieten kan de man zijn echtgenote zelfs opdragen om hem te verstoten. Dit doet hij dan door de woorden "Verstoot mij!" (ḥalliḳīnī). Dit is opmerkelijk aangezien eigenlijk alleen de vrouw verstoten kan worden. Als de vrouw verstotingsbevoegd is wil dat niet zeggen dat zij haar man kan verstoten maar is zij bevoegd zichzelf namens hem te verstoten. Deze formulering "Verstoot mij!" vormt daar dus een uitzondering op.

Een enkel geval daargelaten heeft de man bij alle hiervóór genoemde formuleringen de mogelijkheid om te bepalen gedurende welke periode zijn echtgenote bevoegd is tot verstoting. Ook kan de man het aantal verstotingen, waartoe de vrouw bevoegd is, vaststel-

len. Voorts heeft de man het recht om een vergoeding ('iwad) te bedingen. Hij stelt bijvoorbeeld als voorwaarde voor verstoting dat zijn echtgenote hem een bepaald geldbedrag betaalt. Een citaat van de Shāfi'itische geleerde 'al-Nawawī:

Wanneer de man zegt [...]: "Verstoot jezelf tegen duizend [dirham]" en zij verstoot zichzelf, dan is zij definitief verstoten en is zij verplicht tot [betaling van] duizend dirham[...] (6).

Met het oog op een eventuele intrekking van een tafwīd is het belangrijk om te weten of de man zijn bevoegdheid tot verstoting aan de vrouw heeft overgedragen of dat hij haar een volmacht tot verstoting heeft gegeven. Het woord tafwīd kan zowel overdracht (tamlīk) als volmacht (tawkīl) betekenen. Bij een overdracht doet de man als het ware afstand van zijn (eigen) recht tot verstoting. Daarom kan hij, wanneer hij zijn verstotingsbevoegdheid aan de vrouw heeft overgedragen, dat niet meer ongedaan maken. Maar in die gevallen waarin de man zijn echtgenote een volmacht tot verstoting heeft gegeven, kan hij zo'n volmacht intrekken. Aangezien volgens de ene rechtsschool de man bij een tafwīd zijn vrouw machtigt tot verstoting maar hij volgens andere rechtsscholen zijn bevoegdheid overdraagt, zal ik de scholen hier apart noemen.

Ten eerste de Hanafieten en de Mālikieten. Zij zijn beiden van mening dat de man, ongeacht de formulering die hij gebruikt, zijn bevoegdheid overdraagt. De man kan een tafwīd dus niet meer ongedaan maken. De Hanbalieten vervolgens vinden dat verstoting geen overdracht toelaat. De man kan zijn echtgenote slechts een volmacht geven, welke formulering hij ook gebruikt. Hij kan een tafwīd daarom altijd intrekken. Wanneer de man zijn volmacht daadwerkelijk wil intrekken moet hij dat natuurlijk wel doen vóórdat de vrouw zichzelf verstoten heeft. Bij de Shāfi'ieten tenslotte vindt er bij een tafwīd een overdracht van verstotingsbevoegdheid plaats. Aangezien zij alleen de zogenaamde opdracht tot verstoting kennen, draagt de man door zo een opdracht zijn bevoegdheid aan zijn echtgenote over. De Shāfi'ieten zijn echter van mening dat, ook al vindt er een overdracht plaats, de man deze overdracht tóch ongedaan kan maken. De man moet dat dan wel doen voordat de vrouw zichzelf verstoten heeft.

De vrouw heeft het recht een tafwīd te verwerpen. Ook bij een opdracht tot verstoting, waar de man letterlijk zegt: "Verstoot jezelf!" kan zij weigeren dit te doen. Wanneer zij een tafwīd verwerpt, vervalt daarmee haar bevoegdheid tot verstoting. De vrouw, die een tafwīd wil verwerpen, kan dit onder andere doen door de woorden: "Ik kies voor mijn man" of "Ik verwerp jouw dwaasheid".

Volgens de Mālikieten zijn er ook daden waardoor de vrouw een tafwīd kan verwerpen. Deze daden zijn achtereenvolgens: De vrouw heeft gemeenschap met haar echtgenoot terwijl zij op de hoogte is van het feit dat zij het recht heeft zichzelf te verstoten. Verder kan de vrouw de periode gedurende welke zij verstotingsbevoegd is voorbij laten gaan zonder dat zij zichzelf verstoot. Tenslotte verwerpt zij haar recht door na een niet-herroepbare verstoting opnieuw met haar ex-echtgenoot te trouwen. Dit wordt als een verwerping van de tafwīd gezien omdat haar echtgenoot haar alleen met haar toestemming kan hertrouwen. Dat in tegenstelling tot een herroepbare verstoting, waarbij de man zijn echtgenote gedurende de zogenaamde wachtperiode ('idda) kan terugnemen zonder dat haar toestemming daarvoor vereist is. Hoewel dit niet expliciet vermeld wordt kunnen we hieruit

concluderen dat de vrouw na een herroepbare verstoting bevoegd blijft zichzelf te verstoten.

Dan zijn we nu toe aan het beantwoorden van de vraag gedurende welke periode de vrouw bevoegd is zichzelf te verstoten. De tafwīd is, evenals álle contracten, aan de maḡlis, de zitting ofwel bijeenkomst, gebonden. Dat wil zeggen dat aanbod en acceptatie in één en dezelfde bijeenkomst van de contracterende partijen dienen plaats te vinden. De vrouw moet dus in dezelfde zitting of bijeenkomst, waarin zij de verstotingsbevoegdheid krijgt, kiezen tussen voortzetting van het huwelijk of verstoting. Het is duidelijk dat de bevoegdheid van de vrouw om zichzelf te verstoten hierdoor ernstig wordt beperkt.

Volgens de rechtsgeleerden heeft de man het recht om een termijn vast te stellen gedurende welke de vrouw zichzelf kan verstoten. Hij kan bijvoorbeeld zeggen: "Jouw zaak ligt in jouw hand op de dag dat mijn neef Ahmed komt". Gedurende die gehele dag is de vrouw in staat zichzelf te verstoten. Zelfs een tafwīd voor onbepaalde tijd is mogelijk. De man moet dan woorden van algemene strekking gebruiken zoals: "Verstoot jezelf wanneer je maar wilt".

Wanneer de man geen termijn heeft genoemd is de vrouw aan de maḡlis gebonden. Volgens de Hanbalieten is dit alleen bij een optie het geval. Bij een persoonlijke bevoegdheid tot verstoting en een opdracht tot verstoting is de vrouw namelijk niet aan de maḡlis gebonden. Dat is het gevolg van het feit dat de Hanbalieten deze twee vormen als een zogenaamde volmacht met uitstel (tawkīl 'ala 'al-tarākhī) beschouwen.

In verband met dit alles is het van belang om te weten waardoor de maḡlis verbroken wordt. Eigenlijk moet de vrouw in precies dezelfde situatie blijven als waarin zij zich bevond toen zij de tafwīd ontving. In de praktijk is dit echter niet altijd mogelijk zodat de rechtsgeleerden een nauwkeurige opsomming geven van de handelingen, die de maḡlis niet verbreken en die handelingen, waardoor dat wel gebeurt. De nu volgende opsomming is zeer gedetailleerd en om die reden kenmerkend voor het Islamitische recht.

De maḡlis begint op het moment dat de vrouw hoort of op enigerlei andere wijze te weten komt dat zij bevoegd is zichzelf te verstoten. De maḡlis eindigt wanneer de vrouw iets anders gaat doen dan datgene waar zij mee bezig was op het moment dat zij de bevoegdheid kreeg.

Wanneer de vrouw staat als zij de bevoegdheid krijgt en daarna gaat zitten blijft zij bevoegd omdat men zich zittend beter kan concentreren dan staand. Als zij echter zit en vervolgens opstaat verbreekt zij daardoor de maḡlis. Vanuit een zittende houding voor- of achterover leunen is toegestaan.

De vrouw houdt haar bevoegdheid als zij te kennen geeft dat zij haar vader wil raadplegen. Hierdoor laat zij namelijk merken dat zij niet zomaar ondoordacht een beslissing wil nemen. Bovendien kan de vrouw te kennen geven dat zij getuigen wil uitnodigen. Dit kan van belang zijn in geval de man later ontkent dat hij zijn echtgenote verstotingsbevoegdheid heeft verleend. Verder is het geoorloofd dat de vrouw een kleinigheidje eet.

De rechtsgeleerden gaan zover in hun hang naar het regelen van alle mogelijke gevallen dat zij zelfs zeggen wat er gebeurt als de vrouw op het moment dat zij een tafwīd krijgt op een rijdier rijdt of zich op een schip bevindt. Op een rijdier gezeten kan zij halt houden, maar zodra zij weer verder rijdt verbreekt zij de maḡlis en is zij dus niet langer bevoegd tot verstoting. Het maakt overigens geen verschil of de vrouw in een draagstoel zit of dat zij in het zadel zit. Als de vrouw zich op een schip bevindt, zijn met betrekking tot de maḡlis, dezelfde regels van toepassing als wanneer zij zich in een huis zou bevinden. De reden hiervan is dat zij geen invloed kan uitoefenen op het al dan niet voortbewegen van het schip.

Volgens de Mālikieten is de vrouw indien de man geen termijn heeft genoemd, niet aan de maḡlis gebonden. Opmerkelijk is dat de Mālikieten van mening zijn dat de rechter moet ingrijpen zodra hij op de hoogte is van het feit dat de vrouw verstotingsbevoegd is. De rechter komt dan tussenbeide door de vrouw -zoals dat genoemd wordt- apart te zetten. De vrouw moet dan onmiddellijk nadat zij apart is gezet kiezen tussen voortzetting van het huwelijk of verstoting. Dit apart zetten gebeurt om duidelijkheid te verkrijgen omtrent de huwelijkse staat van het echtpaar. Het is namelijk één van de rechten van Allah om te weten of echtgenoten gehuwd dan wel gescheiden zijn. De rechter zet de vrouw ook apart wanneer zij haar verstoting afhankelijk stelt van een toekomstige gebeurtenis. Aangezien zij dit niet mag moet zij ook dan onmiddellijk nadat zij apart is gezet een keuze maken.

Zoals al eerder werd gezegd, kan de man vaststellen gedurende welke periode zijn echtgenote zichzelf kan verstoten. Hij kan bijvoorbeeld bepalen dat zijn vrouw gedurende een aantal dagen het recht daartoe heeft. Het is dan van belang om te weten of het een aantal opeenvolgende dagen betreft omdat de vrouw in dat geval slechts één keer bevoegd is tot verstoting. Dat wil zeggen dat zij, wanneer zij de tafwīd op de eerste dag verwerpt, zichzelf op de resterende dagen niet meer kan verstoten. Indien de dagen elkaar echter niet opvolgen, is zij op elke door de man genoemde dag opnieuw in staat zichzelf te verstoten.

Niet alleen termijnen van een paar dagen maar ook perioden van een maand of een jaar zijn toegestaan. Het is echter alleen bij een opdracht tot verstoting mogelijk dat de man zegt dat de vrouw zichzelf kan verstoten wanneer zij dat wil of telkens wanneer zij dat wil.

De man kan de tafwīd niet afhankelijk stellen van een gebeurtenis die al heeft plaatsgevonden. Doet hij dat toch, dan is de vrouw direct in staat zichzelf te verstoten. Dat is overigens ook zo wanneer de man iets onzinnigs bepaalt, zoals: "Jij hebt een optie op de dag, waarop ik sterf".

Wanneer een vrouw, die de bevoegdheid heeft gekregen om zichzelf te verstoten, inderdaad haar huwelijk wil beëindigen, kan zij zichzelf door middel van verschillende bevoordingen verstoten. De eisen waaraan haar antwoord moet voldoen zijn afhankelijk van het feit of zij een optie, een persoonlijke bevoegdheid tot verstoting of een opdracht tot verstoting heeft gekregen.

De formulering waardoor de man zijn echtgenote in staat stelt zichzelf te verstoten, is ofwel in duidelijke termen gesteld (sarṭḥ), of hij bevat een toespeling (kināya). Een formu-

lering is in duidelijke termen gesteld indien de woorden 'verstoten' of 'verstoting' erin voorkomen. Als deze woorden ontbreken, moet de formulering als een toespeling worden beschouwd. Het is dan noodzakelijk dat de man de intentie (niyya) tot verstoting heeft. Wanneer de man bijvoorbeeld tegen zijn vrouw zegt: "Kies!", maar hij bedoelt daar helemaal geen verstoting mee, dan kan de echtgenote zichzelf niet verstoten. En als zij dat tóch zou doen is de verstoting nietig.

Een verstoting is herroepbaar (raḡ'ī) of niet-herroepbaar (bā'in). In principe is een verstoting herroepbaar, behalve wanneer het een verstoting tegen een vergoeding ('iwad) betreft en in die gevallen waarin het huwelijk nog niet geconsumeerd is. Dit laatste komt vrij vaak voor omdat het niet ongebruikelijk is dat er een lange periode ligt tussen de sluiting van het huwelijkscontract en de daadwerkelijke consummatie van het huwelijk. Deze periode is te vergelijken met onze verloving. Bij een herroepbare verstoting heeft de man gedurende de zogenaamde wachtperiode ('idda) het recht de verstoting te herroepen en zijn echtgenote weer terug te nemen. Als de man de verstoting tijdens de wachtperiode niet herroept, is deze bij beëindiging van die periode definitief. De man kan zijn echtgenote echter maar twee keer op deze manier verstoten en weer terugnemen. Wanneer hij haar namelijk voor de derde keer verstoot, is deze verstoting niet meer herroepbaar. Het is toegestaan drie verstotingen in één zin uit te spreken.

Zoals reeds eerder gezegd, is een verstoting alleen niet-herroepbaar wanneer het een verstoting tegen een vergoeding betreft, wanneer het de derde verstoting is en in die gevallen waarin het huwelijk nog niet geconsumeerd is. De rechtsgeleerden noemen nog meer gevallen waarin de verstoting in tegenstelling tot wat men zou verwachten, niet herroepbaar is. Een voorbeeld uit de Hanafitische rechtsschool: als de vrouw als antwoord op het "Kies!" van de man zichzelf heeft gekozen, vindt er één niet-herroepbare verstoting plaats. De reden waarom de verstoting niet-herroepbaar is, is dat de vrouw volgens de rechtsgeleerde (7) met haar keuze zelfstandigheid en onafhankelijkheid beoogt. Dat kan alleen maar bereikt worden door een niet-herroepbare verstoting. Voorwaarde voor het plaatsvinden van de verstoting is dat het woord 'zelf' ofwel door de man ofwel door de vrouw uitgesproken is. Er vindt slechts één verstoting plaats, hoeveel de man er ook bedoeld mocht hebben, aangezien optie maar één verstoting toelaat. De Hanafieten zijn de mening toegedaan dat het bij een persoonlijke bevoegdheid tot verstoting en een opdracht tot verstoting wel is toegestaan dat de man de intentie van drie verstotingen heeft.

Bij de Hanbalieten kan de vrouw zichzelf, ongeacht de vorm van de tafwīd, door middel van een niet-herroepbare verstoting verstoten. De man en de vrouw moeten dan wel beiden de intentie daartoe hebben. Het is verder ook mogelijk dat de vrouw zichzelf drie keer verstoot, wanneer de man daar net als zij de intentie toe heeft. Het maakt daarbij geen verschil of de drie verstotingen afzonderlijk plaats vinden of dat ze in één zin worden uitgesproken. De Mālikieten en Shāfi'ieten zijn in grote lijnen dezelfde mening toegedaan als de Hanbalieten.

Opvallend is dat de vrouw zowel bij de Mālikieten als bij de Shāfi'ieten tegen haar echtgenoot kan zeggen dat hij verstoten is. Dit is in strijd met het beginsel dat alleen de vrouw verstoten kan worden. Wij zagen al eerder dat het in de Shāfi'itische rechtsschool

is toegestaan dat de man zegt: "Verstoot mij!". Dit dient echter als een uitzondering te worden beschouwd en zeker niet als regel.

Wat moet er nu gebeuren als de vrouw en de man het niet eens zijn over het aantal verstotingen dat heeft plaats gevonden? Over het algemeen vindt dan slechts het aantal verstotingen plaats, waar zij het beiden over eens zijn. Als de vrouw echter uitdrukkelijk heeft gezegd dat zij zichzelf één keer verstoot, dan vindt deze éne verstoting plaats ook al had de man een intentie van drie verstotingen. In het volgende geval kan de vrouw zich alleen maar drie keer verstoten. De man heeft dan namelijk gezegd dat zij zich drie keer kan verstoten als zij dat wil. En als zij zichzelf dan toch maar één keer verstoot is deze verstoting nietig, aangezien zij blijkbaar het aanbod van de man, inhoudende drie verstotingen, niet wil accepteren.

Volgens de Mālikieten is het mogelijk dat de man een aantal verstotingen verwerpt. Dit kan alleen indien de vrouw zichzelf meer dan één keer verstoten heeft. Hij moet dan te kennen geven dat hij slechts één verstoting bedoelde. Daarbij dient aan een aantal voorwaarden te worden voldaan:

Ten eerste moet de man zeggen dat hij één verstoting bedoelde, althans minder verstotingen dan de vrouw liet plaatsvinden.

Ten tweede dient hij direct na de verstoting tot verwerping over te gaan. Wanneer hij zegt dat hij niet van de verstoting op de hoogte was, is dat geen excuus.

Vervolgens moet de man onmiddellijk een eed afleggen, waaruit blijkt dat hij slechts één verstoting bedoelde. Als dit gebeurd is wordt het aantal verstotingen teruggebracht tot één. Het feit dat de man dit kan doen betekent een beperking van de verstoringsbevoegdheid van de vrouw. Overigens heeft de man bij een tijdens de huwelijksluiting bedongen tafwīd niet het recht eventuele verstotingen te verwerpen. De Mālikieten zijn trouwens de enigen die de mogelijkheid om tijdens de huwelijksluiting een tafwīd te bedingen, expliciet vermelden.

De bespreking van de tafwīd, zoals deze door rechtsgeleerden in hun gezaghebbende werken is weergegeven, is hiermee afgerond. Tot slot zal ik aan de hand van een vonnis uit 1944 en een tijdschriftartikel uit 1985, beiden uit Egypte afkomstig, trachten een indruk te geven van de tafwīd in de huidige tijd (8). In het vonnis, evenals in het artikel, wordt de term echtelijk gezag, of kortweg gezag, gebruikt. Hiermee duidt men het gezag ('iḡna) aan dat de man tijdens het huwelijk over zijn echtgenote heeft. De vrouw is haar echtgenoot onder andere gehoorzaamheid verschuldigd. Verder heeft de man altijd de mogelijkheid om zijn huwelijk door middel van een verstoting te beëindigen. Wanneer nu de vrouw bevoegd is zichzelf te verstoten zegt men wel dat zij het (echtelijk) gezag heeft. Dan zal ik nu eerst het vonnis bespreken.

In 1944 wees het Sharī'a-gerechtshof te Tantā de eis van een vrouw om een eerder vonnis te vernietigen toe (9). Deze vrouw had in haar huwelijkscontract bedongen dat zij bevoegd was zichzelf te verstoten wanneer zij wilde en hoe vaak zij wilde. De vrouw was dus niet aan de maḡlis gebonden en kon zichzelf bovendien drie keer verstoten. De man had dit beding geaccepteerd. Maar toen zijn echtgenote zichzelf twee jaar later inderdaad verstoten had en deze verstoting vervolgens bij de burgerlijke stand had laten registreren als de derde verstoting, was de man naar de rechter gestapt (10). De man beweerde dat de

vrouw door middel van het beding in het huwelijkscontract slechts één herroepbare verstoting had verworven. De rechtbank in eerste instantie wees de eis van de man toe. Vervolgens ging de vrouw in hoger beroep bij het Sharī'a-gerechtshof te Tantā. Het Sharī'a-gerechtshof wees de eis van de vrouw tot vernietiging van het eerdere vonnis toe. Het hof was namelijk van mening dat de man het beding van de vrouw in het huwelijkscontract geaccepteerd had. Zowel het huwelijk als het huwelijkscontract waren geldig. Verder is volgens het hof bij een persoonlijke bevoegdheid tot verstoting een intentie van drie verstotingen toegestaan. De vrouw had bedongen dat zij zichzelf kon verstoten wanneer zij wilde en hoe zij wilde, zodat zij niet gebonden was aan de maḡlis van de huwelijksluiting en zij bovendien bevoegd was zichzelf drie keer te verstoten. Volgens het hof heeft de vrouw, die heeft bedongen dat zij bevoegd is zichzelf te verstoten, wanneer zij wil en hoe zij wil, alleen maar het gezag over zichzelf wanneer zij zichzelf definitief verstoot.

De vrouw kan zichzelf alleen maar definitief verstoten door middel van drie afzonderlijk uitgesproken verstotingen. Het hof beriep zich hiervoor op wet nr. 25 uit 1929, paragraaf 1, artikel 3 (11). Daarin wordt namelijk bepaald dat drie verstotingen, in één zin uitgesproken, worden beschouwd als één enkele verstoting. In artikel 5 van dezelfde paragraaf wordt voorts bepaald dat elke verstoting herroepbaar is, tenzij het huwelijk nog niet geconsumeerd is, het een verstoting tegen vergoeding betreft of het de derde verstoting is. Zoals uit de registratie bij de burgerlijke stand bleek ging het in dit geval om de derde verstoting, zodat de vrouw definitief verstoten was.

Op bovengenoemde gronden accepteerde het Sharī'a-gerechtshof het hoger beroep van de vrouw. Uit het feit dat de rechtbank in eerste instantie de eis van de man toewees, zou men kunnen afleiden dat het belang van de man, die de verstoting wil herroepen, zwaarder weegt dan dat van de vrouw, die een huwelijkscontract heeft met daarin het beding, dat zij verstoringsbevoegd is. Naar mijn mening is dan ook in hoger beroep terecht het eerdere vonnis vernietigd.

In het tijdschrift 'De Islamitische Banier' ('al-Liwā' 'al-'Islāmī) dat op 12 september 1985 verscheen, stond een artikel gewijd aan de tafwīd (12). In dit artikel wordt de vraag gesteld of het wettelijk is toegestaan dat de vrouw het (echtelijk) gezag heeft. Sommige vrouwen zijn van mening dat het feit dat de man het gezag heeft, strijdig is met het beginsel van gelijkheid tussen man en vrouw. Daarom bedingen deze vrouwen in hun huwelijkscontract dat zij door middel van tafwīd het gezag bezitten. Dat wil echter niet zeggen dat de man niet meer bevoegd is zijn echtgenote te verstoten.

Een van de deskundigen, die in het artikel hun mening geven over de tafwīd, is doctor 'Alī Mar'ī, hoofd van de afdeling Vergelijkende Rechtswetenschappen van de faculteit voor Islamitisch recht aan de Azhar-universiteit te Caïro. Volgens 'Alī Mar'ī is de man om drie redenen bevoegd zijn echtgenote te verstoten. Ten eerste heeft Allah de man het voogdijschap over het gezin gegeven. Wanneer de vrouw bevoegd zou zijn zichzelf te verstoten, zou dat onvereenigbaar zijn met de positie van de man in het gezin. Voorts draagt de man de financiële verantwoordelijkheid voor het gezin. De derde reden waarom de man het recht heeft zijn echtgenote te verstoten is, dat de meeste verantwoordelijkheden van het huwelijk op de schouders van de man rusten. Bovendien levert volgens 'Alī Mar'ī de verstoringsbevoegdheid van de man geen inbreuk op het beginsel van gelijkheid

tussen man en vrouw op. De Islam heeft de man en vrouw die bevoegdheden gegeven, waarvoor zij geschikt zijn. Wanneer de man zijn echtgenote tóch verstotingsbevoegdheid heeft verleend, kan hij deze altijd intrekken en behoudt hijzelf het recht de vrouw te verstoten.

De tweede deskundige, van wie de mening wordt weergegeven, is mevrouw doctor Su'ād Ṣāliḥ, hoogleraar Vergelijkende Rechtswetenschappen aan de faculteit voor Arabische en Islamitische studiën voor vrouwen van de Azhar-universiteit te Caïro. Zij zet uiteen wat de nadelen zijn, wanneer de vrouw het gezag bezit. De vrouw is volgens haar snel emotioneel en opgewonden om het minste geringste. Wanneer de vrouw zichzelf kan verstoten, zal zij om de onbenulligste redenen het gezin te gronde richten. De vrouw klaagt zodra haar iets tegen zit en is om die redenen niet geschikt om dergelijke belangrijke beslissingen te nemen.

Bovendien is er volgens mevrouw Su'ād Ṣāliḥ een aantal zaken, die de man ervan zullen weerhouden zijn echtgenote zonder reden te verstoten. De man moet namelijk bij een verstoting het uitgestelde gedeelte van de bruidsschat aan de vrouw betalen en hij moet haar onderhouden gedurende de wachtperiode (13). Verder voert zij aan dat wanneer in de Koran over verstoting wordt gesproken, dat alleen in verband met de man wordt gedaan.

Tenslotte wordt door mevrouw Su'ād Ṣāliḥ nog een aantal gronden opgesomd, waarop de vrouw echtscheiding kan aanvragen, zoals wanneer de man haar niet kan onderhouden, wanneer de man langer dan een jaar afwezig is en wanneer de man belast is met een 'aangeboren fout', waardoor zij niet met hem kan samenleven. Bovendien heeft de vrouw de mogelijkheid de man een (financiële) vergoeding aan te bieden in ruil voor verstoting.

In dit artikel laten de deskundigen duidelijk merken dat zij het maar niets vinden dat de vrouw verstotingsbevoegd kan zijn. Daarbij is het opmerkelijk dat de vrouwelijke deskundige zich met de gebruikelijke argumenten tegen de verstotingsbevoegdheid van de vrouw keert. Zij heeft gelijk wanneer zij zegt dat de vrouw op bepaalde gronden echtscheiding kan aanvragen, maar vergeet te vermelden dat de vrouw daarvoor naar de rechter moet, hetgeen niet het geval is wanneer de vrouw zichzelf wil verstoten.

In het voorgaande heb ik getracht een beeld te geven van de tafwīḍ. Uit de vele bepalingen, die de verstotingsbevoegdheid van de vrouw regelen, blijkt naar mijn mening duidelijk dat de rechtsgeleerden het maar bedenkelijk vinden dat een vrouw zichzelf kan verstoten. Zij proberen de bevoegdheid van de vrouw, die een tafwīḍ heeft gekregen, zoveel mogelijk te beperken. Een duidelijk voorbeeld is het feit dat de vrouw aan de maḡlis gebonden is, tenzij de man een termijn vaststelt, gedurende welke zij zichzelf kan verstoten. Volgens de Mālikieten is de vrouw niet aan de maḡlis gebonden, maar wordt zij door de rechter apart gezet. De bedoeling daarvan is dat de vrouw onmiddellijk beslist of zij zichzelf wil verstoten. Ook dan wordt de vrouw dus beperkt in haar bevoegdheid. Verder kan de man, nog steeds volgens de Mālikieten, een aantal verstotingen verwerpen. Dit vormt een ernstige inbreuk op de mogelijkheid van de vrouw om zichzelf drie keer -en dus definitief- te verstoten. De rechtsgeleerden kunnen de tafwīḍ echter niet openlijk afkeuren gezien het feit dat Mohammed zelf zijn echtgenotes liet kiezen tussen voortzetting en ontbinding van het huwelijk met hem.

De vrouw blijft naar mijn mening toch wel erg afhankelijk van hetgeen haar echtgenoot haar wenst aan te bieden. Hij kan bepalen wanneer zij verstotingsbevoegd is, hoe lang zij dat is en hoe vaak zij zichzelf kan verstoten. Alleen wanneer de vrouw in haar huwelijkscontract bedingt dat zij ten alle tijde bevoegd is zichzelf zo vaak als zij wil te verstoten, is zij werkelijk onafhankelijk in staat haar huwelijk te beëindigen.

NOTEN

1. *G.R. de Groot*, Enkele opmerkingen over het islamitische recht, in het bijzonder over islamitische huwelijkscontracten, WPNR (1979) 5482/5483, pp. 341-343; WPNR (1979) 5500, pp. 680-683; WPNR (1980) 5523, pp. 422-428; *Miriam van Aller en Jannet van der Hoek*, Huwelijkswetgeving in Marokko, in: *Advocatenblad* 1985, pp. 95-103; *G.R. de Groot*, Juridische vragen bij Nederlands-Islamitische huwelijken, in: *Recht van de Islam* 1, RIMO Groningen 1984, pp. 43 e.v.
2. zie noot 1.
3. De beschrijving van de tafwīd in dit artikel is gebaseerd op vier gezaghebbende, rechtsgeleerde werken, uit elke orthodoxe rechtsschool één.
Hanafitische rechtsschool:
'al-Marghīnānī (gest. 593 H./A.D. 1196): 'al-Hidāya, sharḥ bidāya 'al-mubtadi', Caïro 1936.
Kritische editie van: Mustafa 'al-'Adawi 'al-Hanafi.
Deel II pp. 176-182.
Hanbalitische rechtsschool:
Muwaffawaq 'al-Dīn 'ibn Qudāma (gest. 620 H./A.D. 1123): 'al-Mughnī 'alā Mukhtaṣar 'al-Khiraqī, Caïro 1964.
Commentaar van: Muhammad Rashīd Riḍā.
Deel VII pp. 336-348.
Mālikitische rechtsschool:
Khalīl 'ibn 'Ishāq (gest. 767 H./A.D. 1365): Mukhtaṣar, Caïro n.d.
Commentaar van: Dardīr (gest. 1201 H./A.D. 1786).
Glosse van: Dasūqī (gest. 1230 H./A.D. 1815).
Deel II pp. 405-416.
Shāfi'itische rechtsschool:
'al-Nawawī (gest. 676 H./A.D. 1277): Nihāya 'al-Muḥtāḡ, sharḥ 'al-Ramlī 'ilā 'al-Minhāḡ, Caïro 1888.
Commentaar van: 'al-Shabrāmallisī (gest. 1096 H./A.D. 1685) en 'al-Rashīdī (gest. 1096 H./A.D. 1685).
Deel VI pp. 79-81 en pp. 89-92.
Alle in dit artikel genoemde bepalingen en voorbeelden zijn uit deze vier werken afkomstig.
4. *J.H. Kramers*, De Koran uit het Arabisch vertaald, Amsterdam, 1974, p. 401.
5. Deze traditie is o.a. te vinden in: Ludolf M. Krehl, *Le recueil des Traditions Mahomtanen par el Bokhari*, Leyde, 1868. Deel III, Kitāb 'al-Ṭalāq, p. 461.
Het Islamitische recht is afgeleid van vier zogenaamde wortelen: de Koran, het voorbeeld (sunna) van de profeet Mohammed, de consensus ('iḡmā') van de geleerden en analogie (qiyāṣ). Het voorbeeld van de profeet is overgeleverd in zogenaamde tradities (ḥadīth).
6. Dit citaat is te vinden op pagina 79 van de Nihāya van 'al-Nawawī, zie noot 3, de Shāfi'itische rechtsschool.
7. 'al-Marghīnānī, zie noot 3.
8. Het vonnis is gepubliceerd in: 'al-Muḥāmā 'al-Shar'īya XVI, 1944-1945, pp. 230-233, ḥukm. Het tijdschriftartikel is van de hand van 'Alī 'Asqalānī, 'al-'Isma bi yad 'al-zawḡa ... hal taḡūzu Shar'an?, in: 'al-Liwā' 'al-'Islāmī, nr. 190, 12-9-1985, p. 20.
Dit tijdschrift verschijnt wekelijks, is gematigd van toon en wordt uitgegeven door de Egyptische regeringspartij: National Democratic Party.
9. Sharī'a-gerechtshof: gerechtshof, dat het Islamitisch recht, zoals dat in rechtsgeleerde werken is neergelegd, toepast. In 1955 werden de Sharī'a-rechtbanken en gerechtshoven in Egypte samengevoegd met de nationale rechtbanken en gerechtshoven.
10. De ambtenaar bij de burgerlijke stand, die belast is met het registreren van huwelijken en verstotingen wordt ma'dhūn genoemd.
11. In 1920 werd door de Egyptische regering een Personeel Statuut uitgevaardigd. Voor het eerst werden enkele bepalingen uit de sharī'a (het Islamitische recht) gecodificeerd. In 1929 volgde een tweede wet, nr. 25, die nieuwe, belangrijke hervormingen betreffende het Personeel Statuut invoerde. Voor een uitvoerige beschrijving van deze twee wetten: *J. Brugman*, De betekenis van het Mohammedaanse recht in het hedendaagse Egypte, 's-Gravenhage 1960.
12. zie noot 7.
13. Het is algemeen gebruikelijk om de bruidsschat (ṣadāq) in twee delen te splitsen. Het eerste deel betaalt de man bij de huwelijksluiting en het tweede deel moet door hem betaald worden bij beëindiging van het huwelijk. Tijdens het huwelijk en de wachtperiode is de man verplicht om in het onderhoud van de vrouw te voorzien (nafaqa).